

Oberhausen

Dinsdag 8 november 1938

Ze staat al een halfuur op *Bahnsteig 3*. Regen komt met bakken uit de hemel en zo nu en dan klinkt het gerommel van naderend onweer. Rode banieren met hakenkruisen wapperen in de wind. Het is behoorlijk vol op het perron. Verscheidene mannen zijn gestoken in een militair tenue. De vrouwen niet, zo is haar al vaker opgevallen. Die hebben gewone kleren aan, wollen kousen, mutsen en shawls. Alleen twee meisjes dragen een lange, donkerbruine jas, een stropdas en een zwarte baret. Leden van de *Bund Deutscher Mädel*.

Naast haar komt een man staan in een strakzittend zwart uniform, rode band om zijn arm, een pet, hoge glanzende laarzen onder een wijde ruitbroek. Een hautaine blik. Dat zijn degenen die haar de meeste angst inboezemen: de *Schutzstaffel*, de ss.

Ze slaat haar armen om zich heen. Haar leren reiskoffer heeft ze naast zich op de grond gezet. Onder het deksel zit een canvas voering die je los kunt maken, om er papieren en documenten zoals paspoorten en visa achter te verstoppert. Maar dat is nu niet het geval, dat wil zeggen: niet meer.

Een vrouw in een dikke grijze winterjas kijkt haar aan en zegt iets over het weer. Maar ze doet net alsof ze de vrouw niet goed heeft verstaan. Niet opvallen. Geen gesprekken aangaan, geen sporen nalaten.

Ze houdt niet van drukte, van mensen om zich heen.

Het geeft haar het gevoel dat ze is ingesloten, dat ze niet weg kan als er iets misgaat. Dat ze geen overzicht heeft. Het is natuurlijk onzin. Drukke is juist gunstig, zo hebben ze haar bij de Rode Hulp al een paar keer uitgelegd. Hoe drukker, hoe beter. Dan kun je je een beetje verschuilen, ben je minder zichtbaar. Ze kijkt weer op de stationsklok. Het is bijna halfvier. De trein naar Nederland vertrekt al over tien minuten. Ze zullen toch niet te laat zijn?

Ze moet twee mensen ophalen. De een heeft een witte band om zijn koffer, de ander een zwarte rugzak. Tenminste, dat heeft ze te horen gekregen van een man die ze kent als Werner. Ze heeft hem een paar uur eerder gesproken in een café niet ver van het Hauptbahnhof. Precies zoals ze haar in Amsterdam hadden geïnstrueerd.

Werner was er al toen ze binnenkwam. Hij zat achterin en las de *Völkischer Beobachter*, de krant van de nazi's. Ze kiest een tafeltje naast het zijne. Nadat ze een kop thee heeft besteld, vraagt ze hem of hij de stad goed kent. Kan hij haar misschien helpen? Ze is de weg kwijt en moet naar het station. Hij legt haar uit hoe ze moet lopen. Ze begrijpt het zogenaamd niet. Hij staat op, gaat naast haar zitten en vouwt een kaart open.

Ze spelen een toevallige ontmoeting, voor het geval iemand op hen let. Fluisterend deelt hij haar mee dat 'de lading' uit twee mannen bestaat. Ze zullen op perron 3 staan en de trein van tien over halfvier nemen. Onder tussen geeft ze hem de envelop die tijdens de reis naar Oberhausen in de voering van haar koffer zat verstopt.

'Hoe gaat het?' zegt ze zacht, hoewel ze weet dat ze dat eigenlijk niet mag vragen.

'Het is moeilijk,' antwoordt Werner. 'Het wordt steeds

moeilijker.' Hij kijkt haar triest aan. 'Ik weet soms niet hoelang ik dit nog volhoud.'

Dat begrijpt ze goed. Zij is straks weer terug in Nederland. Veilig. Voor Werner houden de spanning en de angst nooit op. Zou hij ooit een nacht rustig slapen?

Ze heeft dit al eerder gedaan. Het gaat steeds ongeveer hetzelfde. Gisteren is ze in Oberhausen gearriveerd. Ze heeft gelogeed in een klein hotel, in de binnenstad. Twee taken heeft ze: ten eerste geld, reispapieren en andere documenten afgeven, en ten tweede, in overleg met Werner, mensen ophalen en begeleiden naar Amsterdam. Twee of drie tegelijk.

De meeste Duitse vluchtelingen komen Nederland binnen door illegaal de grens over te steken. Maar sommigen komen per trein. Dat zijn degenen die over adequate papieren beschikken, echte of goed nagemaakte. Ze weet dat het bij de Rode Hulp meestal gaat om leden van de al jaren verboden KPD, de Duitse communistische partij. Communisten zijn in Hitler-Duitsland hun leven niet zeker. Zeker leidinggevende KPD'ers niet. Het zijn tot nu toe altijd mannen geweest, op een echtpaar na. Dat bevreemdt haar soms wel. Waarom nooit vrouwen? Rosa Luxemburg was toch ook een vrouw?

Zelf mag ze geen contact leggen met de 'lading'. Zolang ze in Duitsland zijn wordt ze geacht afstand te houden, alleen te controleren of alles goed gaat. Op Nederlandse bodem kan ze de vluchtelingen eventueel nadere instructies geven, als ze niet weten wat ze moeten doen.

In Amsterdam aangekomen moet ze hen mee naar haar huis nemen. Ze woont in Zuid. Haar woning is de eerste opvang, alleen voor een paar dagen, soms iets langer als er ergens onduidelijkheid over bestaat. Daarna

gaan de Duitsers naar een vast adres, vaak ook in Amsterdam of in de buurt. Maar dat regelt de Rode Hulp allemaal.

In het verleden heeft ze ook vluchtelingen voor een langere periode in huis gehad. Daar bewaart ze goede herinneringen aan. De kameraadschappelijke sfeer. De heftige discussies, avonden lang, over Duitsland, de Sovjet-Unie, de burgeroorlog in Spanje, maar ook over kunst en literatuur. Nu zijn de regels strenger. Alles lijkt anders te worden, en ze houdt niet van veranderingen. De Rode Hulp wordt misschien zelfs opgeheven en vervangen door een andere organisatie. Waarom is haar nooit echt duidelijk geworden.

Het is zo'n halfjaar geleden dat ze haar hebben gevraagd naar Duitsland te reizen om mensen op te halen en te fungeren als eerste opvang. Ze heeft een dubbele nationaliteit en beschikt nog steeds over een Duits paspoort. Op haar meisjesnaam: Katharina Graf. Dat maakt haar geschikt voor opdrachten zoals deze. Ze kan zeggen dat ze op familiebezoek gaat.

Als ze haar blik over het perron laat gaan, ziet ze op eens een man staan met een koffer met witte band in zijn hand. Ze is verbaasd. Er zouden twee mannen komen, had Werner gezegd. Het is nooit goed als de dingen anders gaan dan afgesproken. De regel luidt dat ze in zo'n situatie weg moet lopen. Rustig, geen paniek, maar wel weg. Ze twijfelt. Moet ze het station verlaten, of toch op de trein naar Nederland stappen?

Tot haar verrassing ziet ze Werner het perron op komen lopen. Hij knikt haar toe. Alles is kennelijk toch in orde. Ze knikt terug. Werner draait zich om en daalt de trap weer af.

Ze kijkt de ss'er naast haar aan en realiseert zich dat die haar bestudeert. Heeft hij gezien dat Werner haar toeknikte en de trap weer afliep? Ze probeert haar kalmte te bewaren. Rustig in- en uitademen. Tot haar opluchting loopt de ss'er weg. Of is dat juist een slecht teken? Gaat hij hulp halen? Iemand inlichten dat ze zich verdacht gedraagt?

Het is tot nu toe steeds goed gegaan. Maar ze vindt zichzelf eigenlijk niet koelbloedig genoeg voor dit soort werk. Ze transpireert snel als ze gespannen is en ze is altijd bang dat de douaniers dat opmerken. Ze weet wat er kan gebeuren als ze wordt gepakt. Er worden in Hitler-Duitsland doodvonnissen uitgesproken voor hulp aan het verzet. En er doen de verschrikkelijkste verhalen de ronde over concentratiekampen.

De man met de koffer en de witte band lijkt niets te merken. Ze werpt een blik op hem, maar ze geeft geen blik van herkenning. Geen contact. Dat kan pas als ze in Nederland zijn. En ook dan alleen kort en zakelijk. In Nederland is het gevaar immers niet voorbij. Integendeel. Het beleid van de regering-Colijn tegenover Duitse vluchtelingen wordt steeds hardvochtiger. Er zijn sinds kort extra controles op de treinen vanuit Duitsland. Ook in Amsterdam worden Duitsers opgepakt.

De trein komt het station binnenrijden. Ze heeft een tweedeklas kaartje. De man met de koffer als het goed is ook. Als iedereen instapt volgt ze de man. Ze gaat in dezelfde wagon zitten zodat ze hem in de gaten kan houden, maar wel zo ver mogelijk bij hem vandaan.

Hij is eenvoudig gekleed, in een zwarte jopper en een bruine corduroy broek. Niet onaantrekkelijk: donker krullend haar, een melancholieke gelaatsuitdrukking.

Nog geen veertig, zo te zien. Een stuk jonger dan zij, in ieder geval. Waarom zou hij Duitsland verlaten? Is hij een communist? Een man van belang? Maar zulke vragen doen er niet toe. Hoe minder iedereen van elkaar weet, hoe beter.

De trein begint te rijden. Ze laat zich achterover zakken in haar stoel en kijkt om zich heen. De wagon is vol, maar niemand zegt iets. Het is in het nieuwe Duitsland klaarblijkelijk ieder voor zich, ondanks alle retoriek over 'één volk en één leider'.

Drie kwartier later zijn ze in Emmerich. Hier stappen de Duitse douaniers in, en mannen in burger met lange zwarte leren jassen: de *Geheime Staatspolizei*, ofwel Gestapo. Ze hebben gelukkig niet zo veel belangstelling voor haar lading. Een paar vragen, meer niet.

Ze hebben meer aandacht voor haar. Is ze maar één dag in Duitsland geweest, vraagt een van de mannen in burger als ze de stempels in haar paspoort hebben bekeken. Waarom zo kort? En wat heeft ze gedaan? Familiebezoek, zegt ze, zoals altijd. Een nacht, in Keulen. En waarom woont ze in Nederland, in Amsterdam? Ze is met een Nederlandse man getrouwd. Ze vermeldt niet dat haar echtgenoot al acht jaar geleden is overleden.

Ze kijken haar onderzoekend aan. Ze merkt dat er zweetdruppels op haar voorhoofd ontstaan. Maar uiteindelijk zetten ze een stempel in haar paspoort.

'Heil Hitler,' zegt de man in burger. Hij strekt zijn rechterarm.

'Heil Hitler,' mompelt ze. Ze kan het bijna niet over haar lippen krijgen.

Ze heeft inderdaad een achternicht die in Keulen woont. Irmgard. Ze hoopt altijd maar dat niemand de

moeite neemt om bij Irmgard na te vragen of ze bezoek van een familielid uit Nederland heeft gehad.

De trein zet zich in beweging. Langzaam rijden ze het station van Emmerich uit. Binnen een kwartier stoppen ze weer. Bij de Duits-Nederlandse grens – een klein station, waar niemand in- of uitstapt. Alleen de Duitse douaniers en agenten verlaten de trein. Ze moeten wachten. Er wordt hier altijd een Nederlandse locomotief aangekoppeld. Dit vindt ze het meest benauwende moment. Vooral als het lang duurt. Ze zijn nog steeds op Duitse bodem. Een vorige keer kwam een groep politieagenten de trein binnen om een jonge vrouw te arresteren. Ze zal de paniek in de ogen van die vrouw nooit vergeten.

Eindelijk begint de trein te rijden. Nu steken ze echt de grens over. Het gevaarlijkste is voorbij, althans voor haar. Voor de man met de koffer, haar ‘lading’, doemt nu een tweede horde op: de Nederlandse douaniers en marechaussees die hun wagon een paar honderd meter voorbij de grens betreden.

En dat gaat niet goed. De douaniers blijven lang bij de Duitser staan. Ze stellen hem allerlei vragen, maar ze kan niet goed horen wat precies. Hij is verward, onzeker, weifelt als hij hun vragen beantwoordt. En de douaniers lijken te merken dat er iets niet in orde is. Dat ze beet hebben. Een van de twee schrijft wat op in een aantekeningblok. Ten slotte lopen ze door naar de volgende bank.

Voorlopig gebeurt er niets. De trein gaat weer rijden. Tien minuten later stoppen ze in Zevenaar, waar de douaniers uitstappen. Zou alles met een sisser aflopen? Maar in Arnhem betreden twee agenten de wagon. Zwarte petten, hoge laarzen, donkerblauwe uniformen met dikke leren riemen. De Duitser moet meekomen.

Ze staat op en vraagt wat er aan de hand is.

‘Waar bemoeit u zich mee?’ zegt een van de agenten, terwijl de ander doorloopt, de Duitser voor zich uitduwend.

‘Ik heb die man bij toeval gesproken op het station in Oberhausen. Ik ben ook Duits.’

‘We verstaan hem heus wel,’ snauwt de agent die is blijven staan. ‘Daar hebben we u niet voor nodig.’

‘Misschien is het een misverstand,’ probeert ze nog.

‘Gaat u maar weer gewoon zitten, mevrouw. We kunnen dit wel alleen aan.’ De agent draait zich om en verlaat de wagon.

Ze stapt ook uit en ziet dat de Duitser door de twee agenten naar de ingangshal van station Arnhem wordt gebracht. In een zijgang is een politiebureau. De Duitser wordt naar binnen geleid. Ze weet niet wat ze moet doen en gaat op een bank in de hal zitten.

Dan komen ze weer naar buiten. De Duitser heeft handboeien om en kijkt verslagen voor zich uit. Hij wordt afgevoerd. Ze aarzelt even, dan loopt ze naar het politiekantoor en klopt op de deur.

‘Bent u daar alweer?’ Het is dezelfde agent die haar in de trein te woord heeft gestaan. Hij legt zijn potlood neer. ‘Wat wilt u nou toch?’

‘Wat gebeurt er met de Duitser die u zojuist heeft gearresteerd?’ vraagt ze.

‘Hij wordt naar het hoofdbureau gebracht. Waarom wilt u dat weten?’

‘En verder? Wordt hij uitgewezen?’

‘Dat weet ik niet. Daar ga ik niet over.’ De agent klinkt geërgerd. ‘En als ik het wist zou ik het u ook niet zeggen. Dat zijn uw zaken niet.’

‘Waar wordt hij van beschuldigd? De politie kan iemand toch niet zomaar arresteren?’

Waar ze zich mee bemoeit, herhaalt de agent. Is ze soms een bekende van de man? Of familie? Nee, zegt ze, uiteraard niet. De agent kijkt haar hoofdschuddend aan.

Ze realiseert zich dat ze te ver is gegaan. ‘Ik ga al,’ zegt ze. ‘Mijn excuses.’ Ze draait zich om en loopt naar buiten. Maar de agent komt achter zijn bureau vandaan en beent achter haar aan. Hij pakt haar bij haar schouder en leidt haar terug naar het kantoor. Ze moet zich identificeren en haalt haar Nederlandse pas uit haar handtas. De agent noteert haar naam en vraagt waar ze woont.

Ze beseft dat het geen zin heeft om te liegen. ‘In de Jacob Obrechtstraat, in Amsterdam. Nummer 79. Eenhoog.’ De agent schrijft ook haar adres op.

Kan ze nu gaan, vraagt ze, nadat ze haar paspoort heeft teruggekregen. De agent knikt. ‘Maar bemoeit u zich voortaan maar gewoon nergens meer mee. Dit zijn geen vrouwenzaken.’

Terneergeslagen loopt ze naar de hal. Het is helemaal misgelopen. Maar ze kan verder niks doen. Ze kijkt op het bord met de vertrek- en aankomsttijden. Over een klein halfuur vertrekt er een trein naar Amsterdam. In gedachten verzonken daalt ze de trap af. Ze heeft het gevoel dat ze gefaald heeft. Dat het allemaal haar schuld is. Wat gaat er met de Duitser gebeuren? Gearresteerde Duitse vluchtelingen worden soms direct naar Duitsland teruggezonden, weet ze. Met alle gevolgen van dien.

En ze beseft dat ze dit niet verstandig heeft aangepakt. Ze heeft zich niet aan de regels gehouden. Ze had zich er nooit mee mogen bemoeien. Ze heeft haar identiteit prijsgegeven en die kan worden gekoppeld aan een ge-

arresteerde Duitse vluchteling. De agent heeft ook haar adres genoteerd. Dat is allemaal niet goed. Als ze in de trein naar Amsterdam zit en alles op een rij zet, kan ze zich wel voor haar kop slaan. Bij de Rode Hulp zullen ze kwaad zijn.

Een telefoontje uit New York

Woensdag 5 oktober 1949

De Winter werd onrustig wakker. Eerst dacht hij dat hij nog droomde. Maar toen hoorde hij de telefoon beneden rinkelen. Wie belde er in hemelsnaam om vier uur in de ochtend? Hij deed zijn kamerjas aan en liep de trap af. In zijn werkkamer pakte hij de hoorn op.

‘This is Mike Anderson, Bob. Calling from New York.’

Hij wist meteen wat het betekende. Er was iets met zijn moeder. Die woonde sinds 1939 in New York. Anderson was haar man, of beter gezegd haar geliefde. Ze leefden samen in Andersons appartement, ook al waren ze niet getrouwd. Na de dood van De Winters vader had ze zich voorgenomen nooit meer in het huwelijk te treden. Niet zozeer uit piëteit voor haar overleden echtgenoot, maar uit principe.

‘Ik heb slecht nieuws,’ zei Anderson.

Ze was overleden. Een beroerte. Het was thuis gebeurd, geheel onverwachts. Ze was in allerijl naar een ziekenhuis gebracht. Daar had ze nog een halve dag geleefd, maar ze was grotendeels verlamd en kon niet meer praten. Ze leek ook nauwelijks te beseffen wat haar was overkomen. Twee uur geleden had ze een tweede attaque gehad. Die was haar fataal geworden. En dat was gezien haar toestand maar goed ook, concludeerde Anderson. ‘Sorry dat ik niet eerder heb gebeld. Ik had je telefoonnummer niet bij de hand in het ziekenhuis.’

‘Natuurlijk. Geen reden voor een excuus.’

Anderson reageerde niet. Er klonk alleen geruis op de lijn.

‘Gecondoleerd.’ De Winter wist ook niet wat hij verder moest zeggen.

‘Ze wordt in Brooklyn begraven. Dat wilde ze.’

‘Ik weet het,’ zei De Winter. Ze had hem al eens verteld dat ze nooit meer terug wilde naar Nederland. Ook niet als ze dood was.

Wilde hij bij de begrafenis zijn, vroeg Anderson. Dan zouden ze daar rekening mee houden. De Winter besloot meteen te gaan. Er was sinds kort een directe vliegverbinding. Hij kon binnen twee dagen in New York zijn.

‘Ik ben er graag bij.’

‘Uitstekend. Ik verheug me op je komst,’ zei Anderson.

‘Bedankt, Mike. En veel sterkte.’

‘Take care, Bob.’

De Winter legde de hoorn op de haak en liep naar de keuken om water op het gas te zetten. Hij was meer ontdaan dan bedroefd. Ze speelde geen belangrijke rol meer in zijn leven. Al een tijd niet meer. Maar toch, ze was zijn moeder. Hoe oud was ze eigenlijk geworden? Ze was van maart 1884, als hij het wel had, 65 dus.

Met een mok thee ging hij achter zijn bureau zitten. Hij haalde een map tevoorschijn met zijn belangrijkste persoonlijke papieren en documenten. Daarin ook een envelop met foto's van vroeger. Allemaal zwart-wit, de meeste met een witte, gekartelde rand. Een foto van zijn moeder met hem als baby op schoot. Zijn ouders, toen ze allebei nog leefden. Dat moest dus vóór 1930 zijn. Een foto van een vakantie aan de Starnberger See, in de buurt van München, zijn moeder op de plecht van een zeilboot.

Ze was van Duitse afkomst. Kort na haar geboorte waren haar ouders naar Nederland gekomen. Naar Amsterdam. Daar was ze opgegroeid. Ze had willen studeren, Duitse letterkunde, maar daar was in die tijd nog geen sprake van. Kort voor de Eerste Wereldoorlog was ze getrouwd. Geen gelukkig huwelijk, wist De Winter. Ze was ook niet erg van slag toen De Winters vader in 1930 overleed. Ze leek eerder op te bloeien.

Hij stond op, bracht zijn mok naar de keuken en liep naar boven. Maar hij kon niet meer slapen. Beelden van zijn moeder schoten door zijn hoofd. Zwart krullend haar had ze – donkerbruine, fonkelende ogen. Ze was een eigenzinnige vrouw geweest. Energiek, enthousiast en impulsief. Maar ze had ook een duistere kant, een bepaalde somberheid die soms onverwachts aan de dag trad.

Ze had hem min of meer eigenhandig opgevoed. De Winters vader, journalist bij het *Algemeen Handelsblad*, was zelden thuis. Hoewel, opgevoed? Ze had hem vooral zijn gang laten gaan. Ze had zowel Nederlands als Duits met De Winter gesproken en hem al vroeg kennis laten maken met de Duitse literatuur. Robert had ze hem genoemd, naar haar favoriete componist Robert Schumann.

Nadat De Winter als eerstejaars rechten het ouderlijk huis had verlaten, spraken ze elkaar niet vaak meer. Ze hadden geen ruzie gehad, het was gewoon zo gelopen. En begin 1939 was ze naar de Verenigde Staten vertrokken, gedesilluseerd, en bevreesd voor de politieke ontwikkelingen in Europa. Ze had zich in New York gevestigd.

In augustus 1939 was De Winter – direct na zijn afstuderen – per boot naar New York afgereisd om haar

te bezoeken. Het was de bedoeling een paar maanden te blijven, maar toen brak de Tweede Wereldoorlog uit en hij was in de vs gebleven. De eerste drie jaar had hij in New York gewoond, met allerlei baantjes om in zijn levensonderhoud te voorzien. Vanaf het najaar van 1942 werkte hij op de Nederlandse ambassade in Washington. Maar ook in zijn Amerikaanse tijd zag hij zijn moeder niet veel, zeker niet in de jaren dat hij in Washington woonde. Na zijn terugkeer in Nederland, in september 1946, hadden ze elkaar soms een brief of een kaart gestuurd, en zo nu en dan gebeld. Te weinig eigenlijk. En nu kon het niet meer.

Iets na zevenen stond hij weer op. In de zitkamer zette hij de radio aan: Hilversum 1 – saaie orkestmuziek. Het was koud in huis, maar het was nog een beetje vroeg in het jaar om de grote kolenkachel aan te maken. Hij had ook nauwelijks kolen – de wintervoorraad was nog niet afgeleverd. In de badkamer waste hij zich met de elektrische straalkachel aan.

Hij ontbeet aan de eettafel, met op de achtergrond het ANP-Nieuws: problemen met de Republiek Indonesië bij de Rondetafelconferentie, een nieuw Beneluxverdrag. Maar hij registreerde nauwelijks wat er werd gezegd. Hij liep naar beneden om de ochtendpost op te halen. Daarna deed hij in zijn werkkamer de Aladdin-kachel aan.

Een halfuur later hoorde hij beneden de voordeur open- en dichtgaan. Eva – Eva Coppens, zijn benedenbuurvrouw – kwam de trap oplopen. Ze zag er, zoals altijd, aantrekkelijk en verzorgd uit. Grote, stralend bruine ogen. Ze droeg een beige trui met een col, en een donkerblauwe rok. Klein van stuk was ze. Maar met een mooi lichaam, zoals hij maar al te goed wist.

Ze kuste hem en ging tegenover hem zitten. ‘Is er iets? Ik hoorde je vannacht heen en weer lopen.’

‘Mike Anderson belde. Je weet wel, de man van mijn moeder. Uit New York. Ze is overleden.’

Eva keek hem verbouwereerd aan. ‘Overleden?’

‘Ze heeft een beroerte gehad. Ze wordt in New York begraven.’

Eva legde haar hand op de zijne. ‘Arme Bob. Ben je verdrietig?’

‘Niet echt, ik weet het niet. Dat past ook niet bij haar. Ze was nooit zo sentimenteel. Ze heeft me een keer gezegd dat ze eigenlijk geen kinderen had gewild. Handbinders.’

Eva grinnikte.

‘Ik maak koffie.’ Hij stond op. In de keuken zette hij water op het gas.

‘Waarom wordt ze niet in Amsterdam begraven?’ vroeg Eva toen hij weer achter zijn bureau was gaan zitten. ‘Ze heeft toch een groot deel van haar leven in Amsterdam gewoond? Of bepaalt die Anderson dat?’

‘Ze wilde nooit meer terug naar Nederland. Ik weet ook niet precies waarom.’

Eva knikte bedachtzaam. ‘En wat ga je doen? Ga je naar de begrafenis?’

‘Ja, ik wil erbij zijn.’

‘Dan moet je vliegen. Dat kost een fortuin. En lukt het je nog om een ticket te kopen?’

‘Misschien kan jij her en der navraag doen? Ik moet zo weg.’

De ketel begon te fluiten. Hij liep naar de keuken.

‘Je bent niet bang?’ vroeg Eva nadat hij twee koppen koffie op zijn bureau had gezet.

De Winter begreep wat ze bedoelde. Er was een jaar geleden in Schotland een KLM-toestel neergestort. De kranten hadden er vol van gestaan. Alle inzittenden waren om het leven gekomen. Het vliegtuig was onderweg naar New York.

‘Zoiets zal toch niet twee keer per jaar gebeuren?’

‘Ik hoop het niet,’ zei Eva. Maar ze beloofde alles uit te zoeken.

De Winter had die ochtend een zitting op de rechtbank. Een echtscheiding. Hij had moeite zijn aandacht bij de zaak te houden. Maar zijn cliënte kreeg alles wat ze wilde: de kinderen en een flinke alimentatie. Toen hij terugkwam zat Eva achter zijn bureau. Ze had gebeld met de KLM. Er was een directe verbinding met New York. Vier keer in de week. Hij kon een ticket kopen bij Lissone Lindeman, het reisbureau op de Leidsestraat.

‘Wat kost een retourticket?’ vroeg De Winter.

‘Ongeveer 1900 gulden.’

‘Ongelofelijk. Dat is drie maandsalarissen.’

‘Voor jou, ja. Voor veel mensen nog wel meer.’

Hij had bovendien een visum nodig om de Verenigde Staten binnen te komen, vervolgde Eva. Dat moest hij aanvragen op het Amerikaanse consulaat op het Museumplein.

Het werd al met al een drukke middag. De Winter ging allereerst naar de Amsterdamsche Bank, op het Rembrandtplein. Het kostte de nodige moeite om het benodigde bedrag los te peuteren. Hij had twee maanden geleden vrijwel al zijn spaargeld opgenomen om het trappenhuis op te laten knappen. En ze wilden hem eigenlijk niks lenen. Maar uiteindelijk gingen ze

akkoord. Hij ging tenslotte naar de begrafenis van zijn moeder.

Met een envelop met twintig biljetten van 100 gulden in zijn binnenzak wandelde De Winter naar de vestiging van Lissone Lindeman. Er bleken nog stoelen beschikbaar op de vlucht van aanstaande vrijdag. Na anderhalf uur bellen en telexen was alles in orde.

Inmiddels was het gaan regenen. Hij nam de tram en stapte uit bij het Concertgebouw. Met zijn hoed stevig op zijn hoofd gedrukt, rende hij naar het Amerikaanse consulaat. Ze waren vriendelijk. Hij kon zijn paspoort, met visum, de volgende ochtend ophalen.

Toen hij weer thuis was, belde hij meteen met zijn vriend Matthijs Beers. Beers was meestal wel bereikbaar aan het einde van de middag. Hij woonde boven een groentezaak op de Govert Flinckstraat. De bewoners en de eigenaar van de winkel hadden een gemeenschappelijke telefoon – op de begane grond.

‘Kunnen we vanavond een borrel drinken?’ vroeg De Winter toen hij Beers aan de lijn had.

‘Natuurlijk. Heb je iets op je hart?’

‘Dat vertel ik je vanavond.’

Ze spraken af in Café Krom, in de Utrechtsestraat. De Winters oude stamkroeg, uit de tijd dat hij nog in de Kerkstraat woonde.

Toen De Winter Café Krom betrad stond Matthijs al bij de bar, een glas bier in zijn hand. Beers was midden veertig, iets ouder dan hij, De Winter wist niet eens precies hoeveel. Een vrolijk rond gezicht met – sinds kort – een dunne ringbaard. Kleine, donkerbruine ogen, en een ironische gelaatsuitdrukking. Een ‘indo’: Beers’ vader

was van Nederlandse en zijn moeder van Indonesische afkomst.

Ze gingen, zoals altijd, aan een tafeltje achterin zitten, bij het raam. De hoek voor de discrete afspraken, de gordijnen waren aan die kant altijd gesloten. De barkeeper bracht De Winter een biertje.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg Beers.

De Winter vertelde van het nachtelijke telefoontje uit New York.

Beers nam een slok en zette zijn glas weer neer. ‘Gedoleerd. Nu zijn we allebei wezen. En ze wordt in New York begraven?’

‘In Brooklyn.’ De Winter stak een sigaret op. ‘Dat wilde ze zo. Ze is sinds haar vertrek naar New York nooit meer in Amsterdam teruggeweest.’

‘Waarom eigenlijk niet?’

De Winter nam een trek van zijn sigaret en blies de rook weer langzaam uit. Dat had Eva ook gevraagd. ‘Ik heb daar geen duidelijk beeld van. Er is eind 1938, vlak voor haar vertrek, iets gebeurd dat ze zich enorm heeft aangetrokken.’

‘Maar je weet niet wat.’

‘Ze deed van alles voor Duitse vluchtelingen. Opvang, geld inzamelen. Ik weet niet precies wat allemaal. Ze vertelde me nooit veel over haar doen en laten. Maar op een bepaald moment had ze er geen zin meer in. Kort daarop was ze weg.’

Ze bestelden nog twee bier.

Het werd uiteindelijk tien uur. De Winter was redelijk beneveld toen hij terugwandelde naar het Rembrandtplein. Thuisgekomen belde hij bij Eva aan.

‘Ik kom er zo aan,’ hoorde hij haar roepen. ‘Ga alvast maar naar boven.’

Vijf minuten later kwam ze de trap oplopen. Ze gingen in zijn werkkamer zitten, waar de Aladdin inmiddels brandde. De Winter deed verslag van zijn bezoek aan Lissone Lindeman en het Amerikaanse consulaat.

‘En waar ben je vanavond geweest?’

‘Een borrel gedronken met Matthijs.’

Ze nam hem meewarig op.

‘Matthijs veronderstelde dat je de praktijk wel tijdelijk over zou nemen.’

‘Tijdelijk?’ Ze stond op. ‘Ik ga slapen, als je het niet erg vindt.’

‘Blijf je niet?’

‘Sorry. Ik voel me niet lekker,’ zei ze verontschuldigd. ‘Jij maakt trouwens, zo te zien, ook niet zo’n daadkrachtige indruk.’

Ze draaide zich om en liep zonder verder iets te zeggen de trap af. Hij keek haar verwonderd na. Vond ze het vervelend dat hij alleen naar New York ging, zonder haar? Maar twee tickets konden ze zich toch helemaal niet veroorloven. Of was ze kwaad dat hij de hele avond in Café Krom had gezeten?